

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԿՐՕՆԻ ԾԱԳՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՓՈԽԱԿԵՐՊԱԿԱՆՆԵՐՈՒ (Transformiste)

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

բ) Տարօրինակ հակադրություններ մը, սակայն, մինչ մարդ մէկ կողմէն կը տեսնուի ընկուզուիլ Աստուծոյ մէջ, միւս կողմէ ոչ նուազ աննուաճ կերպով մը ինքն իսկ ինքզինքը կը շեշտէ Աստուծոյ հանդէպ թէ՛ և կախում ունեցող էակ, բայց ինքզինքը ինքնօրէն և իր ճակատագրին տէր լինելը զգալուն մէջ է որ կ'ուզէ տեսնել իր փառքը: Խնդրոյն նոյնքան կարեւոր միւս երեսին՝ զուտ բարոյական գիտակցութեան կամ ազատութեան կէտին է որ կը հասնինք այժմ: Ժամանակակից դարաշրջանին սկիզբը, այս հարցը հիմնաւորօրէն ի լոյս ածուցած Քանդի կողմէ, որուն փիլիսոփայական դրութիւնն է զոր հոս պիտի ընենք մեկնակէտ մը նկատողութիւններուն: Բանական կալուածին որ և է գերզգալի ծանօթութիւնը մերժելէ վերջ. այս իմաստասէրը, ինչպէս յայտնի է, նորէն անոր կը դառնայ բարոյականի մեթոտով, ու պարտականութեան իրականութեան վրայ հիմնւելով, կը հաստատէ ազատութիւնը, Աստուծոյ գոյութիւնը և հոգւոյ անմահութիւնը: Ահաւասիկ հակիրճ յուշածութեամբ մը, անոր փաստարկութեան ընթացքը: Եթէ տեսական բանը կը վերլուծէ զգայութիւնը գործնական բանն ալ ճամբայ կ'ենէ գործէն, այսինքն կեանքէն: Զգալի ըմբռնումը հարկին կապուած է, անոր մէջ առաջ բերած գաղափարները խստիւ չզթալուած են իրարու հետ: Անընդհատ թեզան մըն է անիկա, որուն ցանցը մեզի է փաթթուած: Մարդ իր կամքով միայն կրնայ խուսափիլ այս որոշադրականութենէն (déterminisme) ու ոտքը դնել ազատութեան ծառին վրայ: Բայց այդ կամքը՝ քմահաճոյքին չենթարկուիլ, անիկա ենթակա է կանոններու՝ զորս Քանդ կը կոչէ Դորճնական սկզբունքներ, և որոնք երկու խումբի կը ստորա-

բաժնուին. առաւել (maximes) որոնք ենթակայական դատողութիւն մը միայն ունին, և այն օրէնքները, որոնց արժէքը առարկայական է և զոր Քանդ կը կոչէ հրամայական (impératif): Այս հրամայականներն ալ իրենց կարգին, կրնան նկատուիլ թէ՛ իբրեւ վարկածական (hypothétique), եթէ իրենց առարկայական նկարագիրը նոյն չը մնաց միշտ, և թէ՛ ստորոգական (catégorique), եթէ անոնց կիրարկութիւնը տրեղեքական է: Ստորոգական հրամայականը գերազոյն օրէնքն է, պարտաւորիչ՝ բոլոր բարոյական էականներուն: Հոս հիմակ նկատողութեան պիտի չառնենք թէ ինչ է անոնց պարունակութիւնը, կամ թէ ինչ կը հրամայէ մեզի այդ կանոնը, բաւականանանք քննելով միայն թէ ինչ երեւոյթով կը ներկայանայ ան մեզի:

Իբրեւզգուտ ձեւ, զմեզ հնազանդութեան պարտադրող օրէնքը արտաքոյ է զգայութենէն, և անոր յատկաւորումէն: Եթէ անկից կախեալ ըլլայ, բոլոր կարելի պարագաներուն համապատասխան ձեւ մը պիտի չըլլար, զգայարաններու աշխարհէն գալով, մասնաւոր պարունակութիւն մը պիտի ունենար, այսինքն բացարձակ ըսկըզրունք՝ ստորոգական հրամայական պիտի չըլլար: Բայց քանի որ զգայութիւնը երեւոյթներու կամ հարկի ոլորտն է, բարոյական օրէնքը, որ ազատ է զգայութենէն, ազատ կ'ըլլայ նաեւ անոր կապուած չզթալումէն: Խորհող մարդուն համար՝ ստորոգական հրամայական է ազատութեան անսասան հիմը:

Քանդ կը պնդէ որ կարգը պահուի և ոչ թէ հակառակը: Մենք, կ'ըսէ ոչ թէ նախ ազատութեան և յետոյ բարոյական օրէնքին զիտակցութիւնը ունինք, այլ ունինք նախ բարոյական օրէնքին և յետոյ, բարոյական օրէնքով, ազատութեան զիտակցութիւնը: Իբրեւ ժխտական իմացք, իբրեւ հարկէն ազատագրումի իմացք, ազատութիւնը պիտի չկրնար անմիջական փորձառութեան առարկայ մը ըլլալ: Արդ՝ քանի որ մենք զայն զգայարաններէ ալ չէ որ կը քաղենք, ազատութիւնը ուրեմն նախական բան մը չէ, այլ ընդհակառակն, Աստուածացեալ բան մը: Այն՝ որուն զիտակցութիւնը ունինք, յարկաւորութիւնը երեւոյթներէն անկախաբար նկատի առած

ատեննիս, մեր «Օրէնսդրական բանը» կամ մեր մէջ եղած ստորոգական հրամայականն է: Բայց ինչպէս որ Քանդ իր գործին չարունակութեանը մէջ կը ցուցնէ, այդ հրամայական ստորոգականը կ'ենթադրէ ազատութիւնը, վասնզի պարտականութեան օրէնքը զմեզ կը կորզէ զգալի փորձառութեան կապանքներէն, անմահութիւնը, վասնզի այդ կանոնին վրայ հիմնուած հոգեւոր տիեզերքը իր լիուլի զարգացում չունի այս աշխարհի վրայ ու վերջապէս Աստուծոյ գոյութիւնը, վասնզի, բարոյական աշխարհը երեւակայութիւն մը ըլլալով, պէտք է գոյ ըլլայ գերազոյն կերպով անկախ բարի մը, որ Դերազոյն էական է միայն: Ահաւասիկ հիմակ նկարագիրները պարտականութեան այս օրէնքին, որ արմատն է մարդուն բովանդակ գործունէութեան.

ա) Նախ տիեզերական տարողութիւն մը ունի «Դործէ այնպէս որ, կ'ըսէ ան, քու կամքիդ պատուէրը օրէնսդրական ըսկզբունք մը կարենայ ըլլալ ամենուն համար»: Պարզ է որ այս կանոնը ձեւական արժէք մը ունի, այսինքն զմեզ կը կապէ վեհագոյն պարտականութեան, բայց մեզի չըսեր թէ ինչ է բարին զոր պէտք է կատարենք: Յաճախ մեղադրած են, ու յանդիման, Քանդեան փիլիսոփայութեան այս թերոյթը:

բ) Դրութեան մէկ ուրիշ կարեւոր յատկաւորումն է կամքին և տիեզերական բարոյական օրէնքին միջև հաստատուած ազերսը: Մարդ իր մէջ կը գտնէ այս պատուէրը. ու միակ կանոնն է ան որուն ինքզինքը բացարձակապէս կապուած կը զգայ: Ուրիշ խօսքով, անձնաւոր էակին կամքը ինքնօրէն է, որ եւ է ուրիշ հեղինակութեան միջամտութիւնը պէտք է անպայման ի բաց մերժուի իբրեւ օտար տարր: Պէտք է որ բարոյական ենթական կատարէ իր պարտականութիւնը, ոչ թէ մարդոց կամ Աստուծոյ հաճութեան արժանանալու համար այլ որովհետեւ իր պարտականութիւնն է ան, իր միակ-գերագոյն օրէնքը: Այս ինքնօրինութիւնը, ինչպէս կ'ըմբռնէ զայն Քանդ, կ'իրականացնէ ազատութիւնը՝ այս բառին երկու առումներով. ժխտական կամ արտաքին ամէն ազդեցութիւնէ անկախութիւն իմաստով և զրական իմաստով, որուն համեմատ գործնական բանն է որ ինք իսկ կը

կանոնաւորէ մեր կեանքը, մեզի թելադրելով իր օրէնքները:

Գ. — Ըստ այս տեսութեան, կրօնքը կ'ընկուզուի բարոյականին մէջ, ինքն ոչ այլ ինչ ըլլալով եթէ ոչ ծանօթութիւնը իբրեւ Աստուածային հրաման ըմբռնուած պարտաւորութիւններուն: Այս ըսել չէ թէ Աստուած կը յայտնուի իր պատուիրանները հարկադրելով մարդուն: Այլ քանի որ իւրաքանչիւր անձնաւոր էակի կանոնաւորիչ սկիզբը նոյն ատեն ուրիշներուն ալ է, ստորոգական հրամայականին այս տիեզերական նկարագիրը կը բացայայտէ գերագոյն միութիւնը բարոյական աշխարհին, և անոր մէջ արտայայտուած վեհագոյն բարին: Աստուծոյ միջամտութիւնը այս պարագային մէջ, տիրապէս խօսելով օտարութիւն մը մը գործ չէ. օրէնսդրական բանին տիեզերականութիւնն է ան՝ որ կը հաստատուի կրօնքին մէջ:

Ահաւասիկ, արագ համոզուումով մը, տեսակէտը գերման փիլիսոփային, որ զմեզ մէկ անգամէն կը փոխադրէ Շլէյերմախերի աստուածաբանական իմացումին բոլորովին հակառակ կէտի մը վրայ: Ըստ Քանդեան տեսութեան, արդարեւ մարդ իր անձը չի նուիրեր Աստուծոյ, վասնզի աստուած բառն անգամ ուրիշ բան չէ բայց եթէ անուանումը միեւնոյն մարդուն գերագոյն ինքնօրինութեան: Մարդ ինքն իր մէջ է որ կը գտնէ իր կեանքին կանոնաւորիչ սկիզբը, և այս սկիզբին ծանօթութիւնը անոր կը յայտնէ իր ազատութիւնը: Այս ըլլալով սոյն հռչակաւոր դրութեան կեդրոնական ներհայեցողութիւնը, զոր լաւ հասկնալու համար պէտք է ի նկատի ունենալ հետեւեալ իրողութիւնները:

1⁰. Եթէ Աստուծոյ մեր կախումը ըստուգութեան իրողութիւն մըն է ամէն կրօնական մարդուն համար, նոյնքան բացայայտօրէն է որ հոգեբանական զննութիւնը մեզի կը ցուցնէ պարտականութեան իրականութիւնը:

Երբ կ'անդրադառնանք մեր վրայ, զիտակցութիւնը կ'ունենանք սա բացարձակ կանոնին թէ ազատ ենք անշուշտ արդարութեան կամ օրէնքին հանդէպ զանցառու գտնուելու, բայց նաեւ թէ ամէն անգամ որ կը գործենք յանցանք՝ ներքնապէս դժգոհ կը մնանք մենք մեզի դէմ: Քանդի

գործածած գեղեցիկ բացատրութեան համեմատ բարոյական օրէնքը մեր վրայ պարտականութիւն մը կը դնէ հնազանդելու, ու մեր պարտականութիւններուն առաջինն է ընդունիլ թէ պարտականութիւն մը կայ։ Ասոր գէտ ստոյգ է թէ կը բողոքեն եղաւորները, որոնք չա՛նք կը համարին մարդուն միակ զրդիլ զօրութիւնը։ Բարոյագիտութեան անկ է խօսիլ այս գաղափարին մասին և քննադատել զայն, թէ և բոլորովին անդէպ պիտի չըլլար նաև նկատել ալ հոս թէ ի Յիսուս Քրիստոս հաւատքը միանգամայն կը տարամերժէ զայն։ Եթէ չկայ պարտականութիւն, արդարեւ չկայ ոչ բարի և ոչ չար։ Եթէ չկայ ոչ բարի և ոչ չար, բնաւ իսկ չկայ ուրեմն մեղք։ Իսկ եթէ չկայ մեղք, փրկութիւնը անօգուտ կը լինի մեզի համար, այսինքն հակառակ Աւետարանական պատգամին, փրկագործութիւնը պատրանք մըն է միայն։

20. Քրիստոնէական բարոյականը չի բաւականանար պարտականութիւնը հաստատելով միայն, անիկա կը հաւանի նաև Քանգի տեսութեան, որուն համեմատ Աստուածային հրամաններն են մեր պարտականութիւնները, թէ և այս խօսքը չհասկնար այն իմաստով զոր նշանաւոր փիլիսոփան կուտայ անոր։ Ինչպէս տեսանք, Քանգ բարոյականի գալտէն է ապէս դուրս կը հանէ զԱստուած։ Մարդը կ'ըսէ պէտք է բարիք ընէ որովհետեւ այդ է Աստուծոյ կամքը, այլ բարիքը Աստուծոյ կամքն է, որովհետեւ բարին վեհագոյն կատարելութիւնն է։ Բարոյական ենթական ինքնօրէն է։ Աստուծոյ անգամ միջամտութիւնը «այլ օրինութիւն» (hétéronomie) մը պիտի կազմէր, օտար միջամտութիւնը, որուն դէմ մարդ պէտք է ինքզինքը պաշտպանէ անվարան։

Այս մասին բոլորովին տարբեր է անտարակոյս համոզումը Քրիստոնէին, որուն համար պարտականութիւնները պարտականութիւն են՝ Աստուծոյ աւանդուած օրէնքին արտայայտութիւնը ըլլալուն համար։ Միակ պարտականութիւնը զոր Աւետարանը կը պահանջէ՝ ընդունիլն է Յիսուս, որուն մէջ կը յայտնուի փրկագործական կամքը, և Յիսուս Քրիստոսով՝ մեռնիլ չար ցանկութեանց համար և նուիրուիլ Աստուծոյ։ Բարոյականի ուսման մէջ ընդլայնուած են այս սկզբունքին հետեւանքները։ Բայց

Քրիստոնէական ոգւով ըմբռնուած ստուգութենէն այն կը հասկնանք թէ հաւատացեալին բոլոր պարտականութիւնները կը սուգուին իր Տիրոջ հնազանդութեան մէջ, ու բարոյական գիտակցութիւնը կամ խիղճը, ճիշտ ինչպէս կրօնական գիտակցութիւնը Աստուծոյ է որ կ'առաջնորդէ մարդը։

30. Միւս կողմէ բարոյականութեան, Աստուծոյ և մարդուն միջև ենթադրուած յարաբերութիւնները անշուշտ կը տարբերին կրօնական գիտակցութեան ենթադրուածներէն, եթէ այս բառերէն իւրաքանչիւրը ըմբռնուին իրենց մեր տուած նշանակութեամբը միայն։ Կրօնական գիտակցութիւնը կամ երկիւղածութիւնը մարդը կը մղէ ինքզինքը ուրանալ Աստուծոյ առջև, մեր բացարձակ կախումի հաստատումն է ան։ Բարոյական գիտակցութիւնն ալ անշուշտ Աստուածային պարտականութեանց առջև կը դնէ զմեզ, զորս պէտք է կատարենք։ Բայց անոր յանձնարարած հնազանդելու իրողութիւնը այսինքն պարտականութեան օրէնք, ինքնին կ'ենթադրէ ընդվզումի հնարաւորութիւնը։ Աստուծոյ մենէ պահանջած ծանրութիւնը բռնագատեալ հնազանդութիւնը է։ Բարին կամ բարիքը զոր չես կրնար չընել, կը դադրի այդ անուան արժանի ըլլալէ։ Մեր կամքովը իրազործող սրբութիւնը՝ Աստուածային պատուէրը անձնիշխանութիւնը կ'ենթադրէ անոնց քով որոնց կ'ուզուի։ Եթէ ուրեմն կրօնական գիտակցութիւնը մեր կախումին յատկաւորումն է, կրօնական գիտակցութիւնը — ինչպէս Քանգ այնքան լաւ կը բացատրէ — մարդուն կ'երաշխաւորէ և կը յայտնէ իր ազատութիւնը։ Արդ՝ ազատութիւնը մեր կեանքին փառքն է։ Անձնաւոր և ազատ էակ, մարդ ինքզինքը ազատ կը զգայ աշխարհէն և ինքզինքէն նոյն իսկ։ Յաւատենականը կարող է անշուշտ ջախջախելու իրեն հակառակող մարդկանց։ Բայց Աստուած քանի որ ինքն իսկ ազատ ստեղծած է զմեզ, ատոր համար նոյն իսկ չընէր այդ բանը։ Եթէ կրնայ տիրաբար յաղթել, պէտք է կռիւով ձեռք բերէ յաղթութիւնը։ Տիեզերքի մէջ ոչինչ կրնայ ստիպել մարդը ըլլալ այլ ինչ քան ինչ որ կ'ուզէ ինքը։

Այսպէս է կամքին ազատութիւնը, զոր այնքան ճշդիւ կը պարզէ Քանգեան փիլի-

ստիպալութիւնը: Բարոյականութիւնը անոր մէջ է ուրեմն որ գուրտէն եկած ամէն ազգեցութիւն պէտք է անցնի մարդուն ներգործական աշխատանքէն: Մարդ տէրն է իր անձին և իր ճակատագրին: Կ'ըլլայ ինչ որ կ'ուզէ ըլլալ: Զինքը շրջապատող զօրութիւններուն ազդեցութիւնը կրաւորապէս չընդունիր. եթէ անոնց կը հնազանդի՝ զանոնք իւրացնելով, անոնց հաւանելով է որ կը հնազանդի: Իր էութեան ազատութեան զգացումովը հզօր՝ յաղթանակի հըրճըւանքով կը կրկնէ սա կէս բառերը. «Մարդը եղէգ մըն է միայն, բնութեան ամենէն տկար էակը, բայց խորհող եղէգ մը: Պէտք չկայ որ տիեզերքը ամբողջ իրեն դէմ զինուի, զինքը ջախջախելու համար: Եոգի մը, չիթ մը ջուր բաւական են զինք սպանելու համար: Բայց եթէ տիեզերքն ալ ըլլար զինք ջախջախողը, մարդը իր սպանողէն աւելի բարձր պիտի ըլլար դարձեալ, վասնզի գիտէ թէ կը մեռնի, մինչ տիեզերքը չգիտեր առաւելութիւնը զոր ինքն ունի մարդուն վրայ: Այսպէս մտածումին մէջ կը կայանայ մեր բովանդակ արժանապատուութիւնը: Անո՛ր իշխանութեան տակ պէտք է միանք մենք և ոչ թէ միջոցին և տեւողութեան: Աշխատինք ուրեմն լաւ խորհիլ, ահաւասիկ բարոյականին սկզբունքը:

Այս մեր արժանապատուութիւնը մտածումին մէջ է, ու մտածումը որ կ'ազնւեացնէ զմեզ, և երկնային լուսապսակ մը կը դնէ մեր կեանքին վրայ, տեսական բանաձեւերու շարայարութիւն մը չէ, այլ օրէնքին ծանօթութիւնը որ մարդուն կը յայտնէ իր անձնիշխանութիւնը տիեզերքի որոշադրականութեան մէջ: «Ո՛վ պարտաւորութիւն կը գոչէ Քանդ, վսեմ մտածում, որ չես գործեր ո՛չ շողմով և ո՛չ սպառնալիքով, այլ ինքզինքդ կ'արդարացնես միտքին առջև, դուն որ յարգանք կը հրամայես եթէ ոչ միշտ հնազանդութիւն, դուն որ կիրքերուն լուծութիւն կը պարտադրես՝ երբ հոգիին դադտնութեան մէջ կը խռովին անոնք, ի՞նչ է քու ծագումդ, և քեզի արժանի ի՞նչ սկիզբի կարելի է ընծայել զքեզ »:

Արդ, բարոյականութեան մէջ ազատութեան այս յայտնումը միայն անձնական փորձառութենէն չէ որ կուգայ մեզի, ժողովուրդներու փորձառութիւնն ալ նոյնը

զը հաստատէ. պատմութիւնը կը միանայ հոգեբանական ուսումնասիրութեան՝ հաստատելու համար անոր արժէքը, չոս կը յիշեմ նախ Ս. Գիրքը, որ յատկապէս կը մատնանշէ մարդուն արժանապատուութեան այդ զգացումը: Թէպէտեւ ամենակարող՝ Աստուած չուզեր բռնութիւն ի գործ դնել մեզի հանդէպ: Քրիստոս կոչում կ'ընէ կամքին անոնց՝ զորս կ'ուզէ համոզել (Յովհ. ե. 40, է. 17, Մատթ. Գ. 17): Պօղոս նոյնպէս իր պերճախօսութեան բոլոր հընարքները կը գործածէ համոզելու համար մարդերը որ Աւետարանին զան (Բ. Կորնթ. ե. 14-20): Ու երբ այդ առաքեալը մէկ կողմէ կը յայտարարէ թէ Աստուած է որ մեր մէջ առաջ կը բերէ «կամիլ և առնիլ», միւս կողմէ ինքն է որ աշակերտները կը հրաւիրէ «ահիւ և դողութեամբ զանձանց փրկութիւն գործել» (Փիլ. Բ. 12, 13):

Բարոյական այս նկարագիրը հեթանոս կրօններուն մէջ ալ կը տեսնուի: Պասուլթօններուն մէջ, զոր օրինակ, թլփատութենէն ետքը եկող ժամանակաշրջանին մէջ երիտասարդներուն այսպիսի խիստ յորդորներ կը տրուին. «Ուղղեցէք ինքզինքնիդ, մարդ եղէք, վախցէք գողութիւնէն, վախցէք շնութենէն, պատուեցէք ձեր հայրն ու մայրը, հնազանդեցէք ձեր պետերուն»: Հինտուններն իսկ, այս հայեցողական ժողովուրդը, զօրաւոր և բարձր բարոյականի պատուէրներ ունի:

Եթեմովալքայի օրէնքներուն մէջ, ի միջի այլոց, կը կարդանք «Ճգնաւորութիւնը չէ որ առաքելութիւնը կը շինէ. առաքելութիւնը գործնական կեանքով կը ստացուի: Թող մարդ ուրիշին չընէ ինչ որ իրեն համար ցաւագին պիտի գտնէր»: Այլուր, Մանուի գիրքը հետեւեալ կերպով կ'արտայայտուի. «Ինչ դիրքի վրայ ալ ըլլայ, հոգին հաւասար բոլոր արարածներուն հանդէպ. թող մարդ լիովին կատարէ իր պարտականութիւնը, եթէ նոյնիսկ իր վրայ տեսանելի չըլլայ իր կարգը: Պարտականութեան կատարումը կապ չունի իր կարգին նշանին հետ»: Ու Մանուպարաթան կ'աւելցնէ. «Իմաստունը, թէ՛ իսկ իր տանը մէջ մնացած ըլլայ, եթէ իսկ կեանքին ամբողջ տեւողութեանը միջոցին, միշտ մաքուր և սիրալիլ է եղած, զերծ է բոլոր չարիքներէն»: Այլապէս այս բոլոր պատուէր-

ՏԵՐՈՒՆԱԿԱՆ ԱՂՈԹՔԸ

Աստուծոյ անուան յայտնութիւնը տարբեր աստիճաններով հետեւեալ կերպով կարելի է ցուցնել: Նախ՝ Բնութեան մէջ, որովհետեւ զԱյն իր գործերուն մէջ փնտռել ամենամախնական ու բնական քայլը պիտի ըլլար մարդկութեան համար: Ստեղծուածէն՝ Ստեղծողին, արդիւնքէն՝ Աղբյւրապատճառին վերանալ եղած է, նոյն իսկ նախնական դարերու մէջ, ամենապարզ տրամաբանութիւնը մարդկութեան, ու ատոր համար, Աստուածային Յայտնութիւնը Բնութեան մէջ, պէտք էր առաջինը ըլլար յայտնութեան կարգին մէջ: Երկրորդ Յայտնութիւնը ներշնչեալ Խօսքին մէջ եղաւ, երբ Աստուած իր ընտրեալ մարգարէներուն և ծառաներուն միջոցաւ իր անուան ու կամքին գրաւոր յայտնութիւնը ըրաւ: Երրորդ ու աւելի կատարեալ Յայտնութիւնը տրուեցաւ իր Որդւոյն վրայ ու Անոր միջոցաւ, և հիմա՝ Յայտնութեան լոյսին յաւելումով՝ որչա՛փ մեծ տարբերութիւն կայ Աստուծոյ անուան մասին մեր ունեցած հասկացողութեան և գիտութեան մէջ: Եւ այս երեք աստիճանները, այսօր, մեր մարդկային միտքերուն համար Անոր անուան նշանակութիւնը կատարեալպէս բացայայտեցին:

Կրնանք ըսել թէ Աստուծոյ անունը իր բնութիւնը կը ներկայացնէ: Երբ Մովսէս լեռնէն իջաւ ու այսպէսն ժողովուրդը իրենց մեղքերուն համար, և բանակէն դուրս հեռու տեղ մը կանգնեց խորանը, սկսաւ խօսիլ Աստուծոյ հետ, բարեխօսելով ժո-

ղովուրդին մեղքերուն համար. ան այսպէս կը պաղատէր, «Եթէ ոչ դու ինքնին երթայցես ընդ մեզ, մի հաներ զմեզ աստի» (Ելից ԼԳ. 15): Եւ Տէրը խոստացաւ չնորհք ընել. այն ատեն Մովսէս խնդրեց Տիրոջը փառքը տեսնել. «Եւ ասէ, Ես անցցից առաջի քո փառք խմովք, և ողորմեցայց որում ողորմեցայց, և զթացայց յոր զթացայց» (Ելից ԼԳ. 19): Նաև երբ Տէրը Մովսէսի պատուիրեց երկու քարէ տախտակներ կտփել և Սինա լեռը ելնել, և երբ Մովսէս երկու տախտակներով ելաւ լեռը, «Եւ էջ Տէր ամպով, և կայր յանդիման նորա անդ, և կոչեաց յանուն Տեառն: Եւ անց Տէր առաջի նորա, և կարդաց, Տէր Աստուած, զթած և ողորմած, երկայնամիտ, բազումողորմ և ճշմարիտ, որ պահէ զարդարութիւն և առնէ զողորմութիւն ի հազար ազգս, բառնայ զանօրէնութիւնս և զանիրաւութիւնս և զմեզս, և ոչ անպարտ առնէ զպարտաւորսն. ածէ զանօրէնութիւնս հարց յորդիս և յորդոց յորդիս մինչև յերիս և ի չորս ազգս» (Ելից ԼԳ. 6-7): Ահա ասիկա Աստուծոյ անունը և անոր Մովսէսի կողմէ կանչուիլը կը պատկերացնէ Աստուածային բնութիւնը, իր առատ ողորմութեան, և մեղքի գէժ տաժած անմարելի և բուռն պժգանքին մէջ:

Հին ու նոր Կտակարաններու մէջ Աստուծոյ տրուած անունները չատեն և բազմատեսակ, և անոնց հաւաքումը բաւական հետաքրքրական կրնայ ըլլալ. որովհետեւ, անոնց ամբողջութեան վրայ նետուած ակնարկ մը մեղի պիտի ցուցնէ Անոր բնութիւնը և ալլազան ստորոգելիքները: Ծնընդոցի «Եհովա-Աստուածէն» մինչև Յայտնութեան Գիրքին «Տէր Յիսուս Քրիստոսը», անուններու ինչ պէսպիսութիւն մը, որուն մէջէն կը ծիածանին Աստուծոյ անհունապէս հոգեգրաւ ստորոգելիքները:

Աստուծոյ անունը իր «Բանն» է: Քրիստոս յայտնողն է Տօր (Ելից ԻԳ. 20): Գիրքին մէջ յիշուած հրեշտակը, որ իսրայէլը պիտի առաջնորդէ, ու իր (Աստուծոյ) անունը անոր վրայ է, Քրիստոսն է: Եսայիայ (ԾԲ. 7) երգած լեռներուն վրայ գեղեցիկ ոտքով աւետիս բերողը, խաղաղութիւն քարոզողը, որով իր (Աստուծոյ) անունը պիտի գիտցուի իր ժողովուրդին մէջ, Քրիստոսն է:

(5)

Ե.

(վերջը յաջորդ թիւով)